

Klassepsykologi

TEKST

Peder Kjøs

PUBLISERT 1. januar 2007

Peder Kjøs, denne månedens kronikkforfatter, er privatpraktiserende psykolog og spesialist i voksenpsykologi. Sammen med Magne Raundalen, Marit Netland, Kjell Underlid, Ingunn Skre og Anne Skard er han invitert av Tidsskriftet som fast kronikør. Neste måned: Magne Raundalen.

To unge arbeidere sitter i en leilighet på Grünerløkka og snakker om det som foregår i Verden. I Tyskland har en ny leder fått et merkelig grep om folket. Han kalles Føreren, og folk snakker om et Tredje Rike. Arbeiderguttene er bekymret. Og forundret. For de kjenner til noen studenter, noen borgergutter, som også har vært i Tyskland. Og hva er de opptatt av? De er opptatt av sin egen skyldfølelse. De snakker om Det Ubevisste Sjelsliv og Ødipuskomplekset. Fra dem er det viktigste som skjer i Europa, ikke nazismen, men psykoanalysen. Vi er på Grünerløkka i 1938, i Dag Solstads *Svik. Førkrigsår* fra 1978. Mye har forandret seg siden 1938, og siden 1978. Men mye er som før.

«Jeg jobbet hardt for å overvinne min mangel på kultur og dannelse»

Siden 1978 har Dag Solstad gitt opp å skrive for arbeiderklassen. Han har innsett at de foretrekker såpeoperaer og sport. Solstad skriver heller for de som er interessert – den intellektuelle og kulturelle eliten som orker refleksjon, tåler kunst de ikke umiddelbart forstår, og har tid og kulturelle forutsetninger til å forstå. Han har på en måte nærmet seg psykologiens posisjon i 1938. I likhet med psykologien er litteraturen en overskuddssyssel for en klasse som kan ta det materielle som en selvfølge, og i stedet bekymre seg for hva de tenker og føler, kunstens formidlingsproblem og slike ting.

Jeg følte meg underlegen og klønete da jeg kom til Blindern. Det var veldig feil å komme fra Sarpsborg. Det var feil å mangle kunnskap om kultur og kunst. Dialekten min var helt umulig. Det var uvanlig å ikke ha noen i familien med høyere utdanning. Lenge tenkte jeg at underlegenheten jeg følte, skyldtes at jeg kom fra arbeiderklassen, men det gjør jeg jo ikke. I likhet med nesten alle andre studenter kommer jeg fra alminnelig komfortable økonomiske kår. Etter hvert skjønnte jeg at dette ikke var så viktig. For det

finnes to klassesystemer: ett økonomisk og ett kulturelt. Jeg kommer fra øvre middelklasse økonomisk, men fra kulturelt nokså lav klasse. Jeg er ikke vokst opp blant leger, advokater og marinbiologer. Jeg kjente ingen kunstnere, forfattere eller forskere. Jeg har ikke gått på Steinerskolen, og hadde aldri hørt om Forsøksgym. Ingen jeg kjente, hadde gått til psykolog. Alt dette skammet jeg meg over.

Jeg jobbet hardt for å overvinne min mangel på kultur og dannelses. Jeg leste veldig mye. Jeg la raskt og bevisst om språket mitt. Jeg ville være flink, helst aller flinkest. Min klassereise besto i å løfte meg selv fra kulturell underklasse til overklasse gjennom skoleflittighet. Dette er den lettest tilgjengelige veien oppover den kulturelle klassestigen. Men helt opp når man ikke: Vi flittige er dømt til å være kulturelt nyrike. Hos den ordentlige kulturelle overklassen er dannelsen til stede helt av seg selv. De har pustet den inn gjennom hele barndommen. De har ikke skaffet seg den ved flittighet.

Vi nyrike deler overklassens verdier, også deres forakt for de nyrike – altså oss selv. Men enda mer forakter vi de som ikke har gjort den personlige innsatsen vi selv har gjort. Vi forakter de som av latskap eller manglende evner ikke gjør noe for å foredle seg selv. Og vi forakter den vi selv var før vi gjorde klassereisen. Samtidig forakter vi altså oss selv for å være oppblåste snobber. Møtet med den kulturelle underklassen blir ubehagelig på alle måter. De fleste av oss psykologer har da også innrettet oss slik at vi slipper å forholde oss til underklassen.

Vi psykologer er mest tilgjengelige for den kulturelle og økonomiske øvre middelklassen. I Oslo er det nesten ingen som driver privatpraksis på østkanten. De fleste av oss jobber mest på dagtid. Det betyr at vi er tilgjengelige for de som har nok kontroll over sin egen hverdag og sin image til at de kan ta seg fri midt på dagen, kanskje hver uke over lang tid. Og så må de jo ha råd, hvis de da ikke skulle finne en psykolog som har refusjon og ledig kapasitet. Dette ekskluderer veldig mange renholdere, gatekjøkkenansatte, de som sitter i kassa, og andre som må forklare sjefen sin hva de skal, og som kanskje ikke har bil.

Økonomi, tid og geografi er ikke de eneste gjerdene mot underklassen. For mange er det irrelevant å gå til psykolog av kulturelle grunner. Underklassen omfatter etter hvert mange innvandrere. For mange av dem, men også for mange «etniske nordmenn» fra kulturelt og økonomisk lav klasse, er psykologers løsninger lite nyttige. Den borgerlige psykologien forutsetter at man har betydelig innflytelse på sitt eget liv, og at introspeksjon og kommunikasjon skal gjøre det lettere å løse eller leve med problemene. Økonomi, hensynet til jobben og den praktiske kabalen sees på som banale distraksjoner fra det indre og mellommenneskelige dramaet. Slik kan en frigjort overklasse tenke, men ikke de som fortsatt er bundet til betingelser de i liten grad rår over. Det er ikke lett for et par å « snakke mer sammen » og « sette av tid til forholdet » når begge jobber skift.

Som psykologer er vi selv del av en materielt frigjort klasse med stor innflytelse på eget liv. Vi har materielt, kulturelt og intellektuelt overskudd til å reflektere over oss selv og vår situasjon. Vi synes at vi har fortjent våre posisjoner, for vi har jobbet hardt for dem.

Det hører til vår klasse å mene at andre bør kunne klare det vi selv har klart. Vi glemmer at forutsetningen for vår egen klasseklatring er at vi helt uten egeninnsats har fått tildelt intelligens og økonomi som mange ikke har.

For meg er noe av det smertefulle ved å møte den kulturelle underklassen at jeg faktisk mener at overklassekulturen er bedre. Jeg synes det er bedre å kommunisere, tenke og føle som borgerskapet enn som den ureflekterte underklassen. Det er frigjørende å bli i stand til å snakke. Det føles godt å lære å fokusere innover og artikulere tanker og følelser. Men for oss som kommer fra lavkulturen, er det skamfullt å like høykulturen bedre. Det føles snobbete å føle sånn, men det er faktisk ingen vei tilbake til sci-fi og horror når man først har begynt å like ordentlige bøker og filmer. På samme måte med relasjoner og det indre. Det er ingen vei tilbake til enkle regler og fingeren i jorda når man først har blitt interessert i psykologi.

For meg er det skamfullt å føle meg bedre enn andre, men det gjør jeg faktisk, i den forstand at jeg mener at den kulturelle klassereisen min har gjort meg friere og gladere, og i stand til å ha bedre forhold til andre. Jeg er glad for at jeg har tilegnet meg et språk som egner seg til å kommunisere om indre ting, at jeg har utvidet erfaringsområdet mitt, blitt bedre kjent med mitt eget indre og dynamikken i relasjoner, og at jeg skjønner samtiden rimelig godt. Men jeg vet hva jeg ville ha tenkt hvis noen hadde sagt dette til meg før klassereisen min. Jeg ville tenkt at de så ned på meg, at de tenkte jeg var dum. Noen blir sinte i møte med den øvre middelklassens kultur. Selv følte jeg meg underlegen og skammet meg over meg selv. Jeg bestemte meg for å tilegne meg det jeg syntes var en overlegen, bedre levemåte og innstilling. Underveis ble jeg fremmed for den klassen jeg hadde tilhørt. Jeg ser ingen vei tilbake for meg selv, for jeg vil ikke dit. Det er heller ikke så lett å se hvordan det jeg har fått, kan bli tilgjengelig for de som har vært mindre heldige enn meg, for de har ikke råd, og er kanskje ikke så interessert, heller. Sånn sett har jeg gjort en Dag Solstad.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 44, nummer 1, 2007, side 54-55

TEKST

Peder Kjøs, psykolog